

OMLADINSKA ČETA BRIBIRA 1941. GODINE

Omladinska četa formirana je krajem kolovoza, iako se smatraju kao mogući i prvi dani rujna).¹ Dakle, svega mjesec dana poslije formiranja partizanske jedinice na Viševici. Prvo jezgro čete sačinjavalo je osam omladinaca, da bi do kraja godine u četi bilo oko trideset omladinaca i omladinki.

Što je zapravo bilo omladinska četa i kako je ona nastala i djelovala?

I

Prije svega i omladinsku četu treba staviti u okvire događaja koji su prethodili ustanku u Vinodolu, kao i u okvire samog ustanka i daljnjeg razvoja narodnooslobodilačke borbe u Vinodolu i Hrvatskom primorju.

Napredni omladinski pokret u Bribiru, kao uostalom u cijelom Vinodolu, razvijao se, posebno od 1932. godine, pod utjecajem komunista, iako ni nekoliko godina pred rat još nije bio formalno organiziran Savez komunističke omladine (SKOJ). U prijelazu 1937/38. godine još se interni organizacijski oblici partijske organizacije usuglašavaju s tadašnjim statutarnim odredbama KPJ. Bribirska partijska organizacija koja je oko čitaonice okupljala velik broj omladine, smatrala je da je bitno da se jedan broj omladine samo evidentira kao skojevce, a da se s njima više radi, ali da im to zbog moguće provale, ne treba ni saopćavati. Među prvim na taj način evidentiranim skojevcima u Bribiru bio je Srećko Mureta.²

Zapravo, u to vrijeme dva omladinca bila su članovi Komunističke partije Hrvatske (Blaž Kalafatić i Josip Skočilić Kurilo), pa su i oni bili zaduženi »za rad s omladinom«. Ovim, nešto zakašnjelim objašnjenjima razjasnile su se nejasnoće kako je bilo i moguće da je omladina masovno uz komuniste, stvarno komunistički orijentirana, a da nije bila i formalno organizirana. S nešto dalje povijesne distance može se reći da je bila bitnija procjena partijske organizacije da su u uvjetima ilegalnosti važniji od formalne organizacije, *pokret* i *akcija*. A pokret mladih se zaista širio, iako je stajalištu bribirske partijske organizacije vjerojatno pridonijelo i nedovoljno iskustvo u organiziranju SKOJ-a, pomanjkanje uputa i nedovoljno obraćanje pažnje organizacijskim oblicima. Takvom stajalištu i praksi pridonijelo je i mišljenje drugova iz Okružnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje da je »dobro i jedno i drugo«, tj. formalno organiziranje SKOJ-a i samo evidentiranje skojevaca.³ Ono što je zaista značajno za ocjenu je pravilan odnos i puno povjerenje partijske organizacije prema omladini, i prije i u toku ustanka. Kasnije, početkom 1942. godine, kada se više znalo o načinu organiziranja SKOJ-a i radu s omladinom, bilo se lakše orijentirati i takvo stajalište prema omladini je u Vinodolu, kotarima Novi i Crikvenica, zadržano kroz cijelo vrijeme NOB-a i u poslijeratnoj izgradnji.

Ako se uzmu u obzir socijalno-klasni uvjeti života i rada koji su motivirali mlade da se opredijele za socijalnu, zapravo proletersku, revoluciju, sigurno je da je vrlo intenzivan i gotovo svakodnevni rad komunista s omladinom, formirao u Bribiru i specifičnu neformalnu komunističku omladinsku organizaciju koja se nepisano zvala »Tomina omladina«.⁴ Moglo bi se čak slutiti da je Tomina orijentacija bila inspirirana idejom stvaranja širokog antifašističkog fronta koja je u dubini ležala i u njegovoj ličnosti da okuplja, potiče, hrabri, da se stalno otvara i suprotstavi sektaštvu i pokret razvija na povjerenju u ljude, posebno u omladinu, na demokratskim osnovama i neprestanoj akciji.

To je bio jedan od razloga što je omladinskom pokretu, prijašnjih i posebno 1941. godine, inače sastavljenom od isključivo omladine hrvatske narodnosti — dalo izrazito antifašistički sadržaj.

No, ne samo Toma Strizić, iako je on najbolje znao da okuplja omladinu. U njegovoj su krojačkoj radionici kao i u čitaonici iz večeri u večer vođene često i žustre rasprave »onako kako smo to znali i umjeli«, što je za sve nas predstavljalo veliko naprezanje. Bio si veseo kad bi nešto shvatio i »skočio bi od radosti«.⁵ Toma je bio »alfa i omega« — na čelu po stupnju aktivnosti. No, već tada širi krug komunistički orijentiranih imao je možda nešto skromniji utjecaj, ali zato također svakodnevno i upečatljiv. U Podugrincu su bili Stipa i Jura Brožićević oba »Kotorci«, od kojih je prvi izabran za načelnika općine, a drugi otišao kao dobrovoljac u Španjolsku. Tu je djelovao i Fabijan Antičić. U Poduljinu je djelovao Jože Kalafatić Malicija, u Podskoču Andre Tus, u Kičeru, uz Tomu, Rafael Strizić Mer i Rafael Veljačić. U »Gradu« (Bribiru) je poseban utjecaj na mlade, prije svega na svoje šegrtice (Danijela Dalmatinca, Tomu Mavrinca i druge) i svoju djecu, imao Mika Antičić, postolar i trgovac i mnogi drugi. Preko omladinaca Srećka Murete dolazile su napredne novine »Radnik«, »Seljačka misao«, »Naše novine« i »Izraz«. Ivan Skočilić i drugi omladinci legalno su na Vrbi (trg u Bribiru) prodavali novine, među njima i mjesečni časopis »30 dana«. Blaž Kalafatić je bio knjižničar Narodne čitaonice koja je pred sam rat imala 600 članova. Poznato je da su komunisti i komunistička omladina organizirali i vodili sportsko društvo (čak i izgradnju nometnog igrališta u Duješinu, na potpuno dobrovoljnoj osnovi), da su poticali i koristili tamburaška društva kojih je bilo nekoliko (Jargovo, Podgori, Štale, Sv. Vid itd.). Češće godišnje i posebno za Staru godinu davali su priredbu za koje se znalo »čija je« i koje su bile masovno posjećene. A na priredbi su se izvodili i dramski komadi, pjevalo i sviralo. Takvom prosvjetnom i sportskom aktivnošću koja je bila masovna, dosta lako i brzo mogli su privući u svoje redove i onu omladinu koju je, naročito 1935—1939. godine, pokušala organizirati klerikalna struja predvođena bribirskim kapelanima i župnikom i s kojom su se u to vrijeme, upravo u razvijanju kulturno-prosvjetnog rada, komunisti i »natjecali«. Intelektualna prednost, pa čak i kvaliteta nekih kapelana kao i »masovika« i »svetovnjaka« (Weber, Bujanović) nije mogla dati veće rezultate, niti odnijeti prevagu nad komunistima — radnicima i zanatlijama, šegrtima, i težacima-poljoprivrednicima. Oni su i u intelektualnom, tj. teoretskom i masovnom idejno-političkom i kulturno-prosvjetnom radu i organiziranju aktivnosti, sve držali u svojim rukama. U sklopu takvih aktivnosti bila su organizirana i dva tečaja esperanta — međunarodnog jezika. Kao

protuakciju prvom tečaju, organizirali su takav tečaj i kapelani, ali su uspjeli da okupe samo manji broj djece.

Borba za okupljanje bribirske omladine, ali i starijih, s jasnom ideološkom orijentacijom, davala je istovremeno vrlo krupne rezultate u kulturno-prosvjetnom radu, što se u svom kontinuitetu nastavilo i kroz cijeli NOR, što, bez sumnje, predstavlja i najintenzivnije razdoblje kulturno-prosvjetnog rada u Bribiru, a vjerojatno i u Vinodolu (slično je bilo i u Selcima). Idejno-politička priprema kroz rasprave, zapravo svojevrzne, dosta spontano vođene kružoke i permanentne »seminare«, dala je početkom ustanka i u toku borbe onu sigurnost u idejno-političkoj orijentaciji kakvu su imali vinodolski komunisti i posebno Tomini komunisti i omladinci. Takav masovni revolucionarni rad — otvoren i nedvosmislen, bez sektašenja i ljevičarenja, bez kompromisa i oportunizma, iako prikovan ilegalnim oblicima okupljanja — postao je onaj kapital ustanka 1941. godine, koji je morao rezultirati uspjehom.

Iako nije predmet ovog rada, može se lako utvrditi da ni ustanička 1941. godina u bribiru zbog toga i ne počinje mjesecom srpnjom. I to bez obzira na to što su te godine krajem ovog povijesnog mjeseca, sudbonosnog za historiju i budućnost hrvatskog naroda, kao i Srba u Hrvatskoj i drugih narodnosti i posebno sudbinu naroda Hrvatskog primorja, Istre i Gorskog kotara, digli na Viševicu prvi partizani i osnovali prvu partizansku jedinicu. Uz radničku, šegrtsku i težačku omladinu, građanskoškolci koji su pohađali školu u Novom, iako, zapravo, još djeca od 12 do 16 godina, posebno đaci trećeg i četvrtog razreda, bili su »crveni« a za klerikalne struje i »pokvareni« jer su mahom, iako ne svi, ispoljavali ateistička uvjerenja (»bezvjerci« kako su komuniste nazivali klerikalci). U kontinuitetu revolucionarnog djelovanja u Bribiru, tako malom mjestu, s tako malim brojem stanovnika (oko 2500), odjeknuo je i 27. ožujak 1941. godine. Na mnogim zidovima, hrastićima, murvama i lilcima (kopriivićima) osvanuli su tih dana leci CK KPH »Tražimo pakt o uzajamnoj pomoći sa SSR« i »Tražimo raskid trojnog pakta«, koje su razbacali bribirski omladinci. (Faksimil ovog originalnog letka, koji je sačuvan iz ovih dana, objavljen je u Vinodolskom zborniku, sv. 1, str. 571. Original se čuva u Muzeju revolucije u Rijeci.) Grupa građanskoškolaca iz Bribira, koja je svakodnevno išla pješice u Novi i natrag, dio letaka prenijela je u Novi i razbacala ih, a vratila se toga dana preko Donjeg Zagona, dakle, drugom zaobilaznom cestom (da bi izbjegla »oku žandara«), pjevajući poznate pjesme »Crven je istok i zapad«, o Gupcu, Matiji Ivaniću i sl.⁶ Raspoloženje je bilo takvo da su se u poletu i revolucionarnosti »najmlađih«, a i drugih bribirskih omladinaca već tih dana izražavali i očekivali »veliki događaj«, prijelom svega što je već bilo odbačeno ali i nada u tu budućnost, koja je u svijesti već imala konture iako ponekad podgrijavana jakim oportunizmom za vremenske dimenzije potrebne za njeno ostvarenje.

II

U takvom ritmu raspoloženja dočekala je omladina i slom stare Jugoslavije i dolazak okupatora, odnosno pokušaje da zaista, slabim utjecajem, iako velikom propagandom iz Zagreba, hrvatsku omladinu skrenu u lažnu i izdajničku endehazijsku karavanu. Ustaštvo nije imalo, niti je u takvoj pret-hodnici moglo imati, utjecaja, posijati sjeme fašističke ideologije i odvesti dio omladine stramputicom, pa i u same zločine. Zabilježeno je da je osim

Vinka Dike 1941. godine još samo jedan bibrirski omladinac pripadao ustaškim formacijama, i to izvan Bribira. Važilo je, metutim, pravilo, u suštini ilegalnog a po obliku legalnog, masovnog djelovanja iz predratnih dana, da se čak i novi oblici okupljanja koje je endehazijska tvorevina nametala svojim narednjima, iza kojih su stajale puške i represalijske, koriste kao oblici za nastavak ilegalnog rada. Takva je bila ocjena vodećih komunista u Bribiru, i tako se postupilo. Od 24. lipnja do 6. srpnja, na »proglas« novih vlasti da se svi omladinci-đaci od 15 do 18 godina obavezno prijave, održana je i u Bribiru »predvojnička obuka« s oko petnaestak đaka koju su prošli mnogi od onih koji su kasnije sačinjavali Omladinsku četvu a krajem 1941. i početkom 1942. godine »otišli u partizane«. Dio mladih (opet samo đaka, njih oko 17) morao je da se 13. srpnja 1941. upiše i u »radnu službu«, dok je proglas za upis u ustašku mladež nešto kasnio i javio se tek 12. listopada 1941. godine, bez uspjeha u Bribiru.⁷ Formalno se, doduše, i to ponešto koristilo za ilegalni rad, ali ne više kao oblik okupljanja.

Takav stav komunista i njegovo prihvaćanje i ostvarivanje od dijela napredne bibrirske omladine, osim što je do kraja »pokrivao« ilegalu i davao čak mogućnosti za vojnu pripremu mladih, pokazao se ispravnim i zbog eventualnog rizika da neprijatelj uspije okupiti dio omladine i mogućnosti da se u takvim uvjetima to okupljanje razbija iznutra i neposredno i kroz svakodnevni utjecaj orijentira omladina prema NOB-u. To je, s druge strane, pružalo mogućnosti da se lakše otkriju planovi i namjere neprijatelja što se također koristilo već u prvim mjesecima NOB-a. Dio radničko-šegrtske i težačko-poljoprivredne omladine morao je, razumljivo, biti znatno oprezniji u novonastaloj situaciji i stvarno djelovati još u većoj konspiraciji.^{7a} Koliko je, međutim, napredni pokret i u okviru njega omladinski pokret bio jak i utjecajan, i koliko je zadržao tu svoju stvorenu prednost i afirmaciju u narodu i u vrijeme dolaska okupatora, pokazuje činjenica da od širokog sloja naroda nije »prokazan« tj. otkriven i prijavljen neprijatelju, u toku prva četiri mjeseca okupacije, ni jedan komunist niti omladinac,^{7b} što se, uz rijetke izuzetke praktično proteglo i na cijelu 1941. godinu.⁸ Zapravo, komunisti i »Tomina omladina« bili su i u tim uvjetima u »ofanzivi«, čak do mjere rizika kada su npr. pripadnici »predvojničke obuke« znali vrlo otvoreno razgovarati i s Vukušićem (ustaškim funkcionarom iz Senja, koji je vodio predvojničku obuku u Bribiru), predočujući mu mogućnost kraha Hitlerova pohoda na »veliku Rusiju«. Blaž Kalafatić, zajedno s Tomom Strizićem i još nekim komunistima, već su početkom svibnja odnijeli iz čitaonice radio-aparat (kojeg su Ledeničani prenijeli u Ledenice), a Kalafatić je nekoliko dana kasnije prenio i veći broj naprednih knjiga na tavan svoje kuće i u tzv. švračićevu kuću u Kičeri. Bibrirski »stariji« srednjoškolci prekinuli su svoje školovanje izvan Vinodola (Zagreb, Senj, Bakar) već ljeta 1941. godine, po direktivi KP, upravo Tome Strizića koji je rekao: »Nije vrijeme za školu već za revoluciju«. Istodobno su se uključili u pokretanje NOB (srpanj 1941. godine). Neki omladinci (Josip Dorić, Božo Spoja) odmah po napadu na SSSR (22. lipnja) posjetili su i Tomu Strizića da od njega čuju što treba raditi u toj, za sve komuniste, potpuno novoj situaciji, kada se i stvarno očekivao brži kraj rata i preuzimanje »vlasti« tj. uspostavljanje proletherske države. Jezgro najspremnijih i osposobljenih omladinaca za rad u ilegali, među kojima su bile i omladinke, u tim danima pa sve do Viševice, sudjelovali su na različite načine u već poznatim okcijama vinodolskih komunista

u pripremi za ustanak, kao što je sakrivanje oružja i municije, sve do organiziranja osiguranja njihovih važnih sastanaka i veza.⁹

III

»Formiranjem partizanskog odreda na Viševici^{9a} barem u Bribiru nije ostao prazan prostor za akciju. Tu je ostalo jezgro omladine od koje je ubrzo formirana omladinska udarna grupa, koja će kasnije pre-rasti u omladinsku četu«.¹⁰

Iako se oko datuma naziva i karaktera čete sami članovi nešto razlikuju u svojim sjećanjima,^{10a} vrlo je pouzdan gore opisani događaj iz sjećanja i pera komandira čete Josipa Dorića (rođenog u Jargovu-Bribir, 1922. godine). Naime, vodeći komunisti, prije svega Tomo Strizić i Blaž Kalafatić, otišli su poslije opreznog djelovanja u poluilegalu u Bribiru, krajem srpnja 1941. godine na Viševicu (priključujući se grupi boraca koji su, po direktivi KP, otišli na Viševicu već 26. srpnja), poslije čega se sve do početka 1942. godine ukupnim radom na pripremi i organiziranju NOB, pa i omladinskom organizacijom rukovalo iz »šume«. Nastalo je, dakle, jedinstveno partijsko i vojno-partizansko rukovodstvo i za Bribirsku četu na Viševici i za cjelokupni organizirani rad u pozadini. Sigurno najorganiziraniji i najborbeniji dio takve ukupne organizacije pokreta u Bribiru sačinjavalo je tih prvih ustaničkih dana ovo »*jezgro omladine*«, o kojoj govori Dorić. To su u svim dosadašnjim iskazima i istraživanjima potvrdili i vodeći živi rukovodioci ustanka (Blaž Kalafatić, Andrija Tus) i pisci radova o ovim povijesnim događajima (Kalafatić, Tus, Plovanić i drugi). S tog stajališta značaj osnivanja i djelovanja omladinske čete prelazi okvir nekog u pokretu i omladinskoj organizaciji poznatog oblika borbenog organiziranja mladih u toku NOB-a u udarne grupe, kakve srećemo u velikim gradovima (npr. u Zagrebu) ili u manjim mjestima, npr. Fužine, i slično. I zbog toga je potrebno da se o omladinskoj četi nešto više kaže, nego je to dosad u više spomenutih radova samo uzgred rečeno.¹¹

Prije svega četa nije nastala da bi se njenim osnivanjem tek započela akcija. Naprotiv, ona je samo novi oblik u kontinuitetu aktivnosti »jezgre« bribirske omladine. Koliko je političko i vojno rukovodstvo, sada već na Viševici, računalo na to jezgro vidi se i po tome što je 15. kolovoza 1941. godine:

»Toma Strizić, prilikom ilegalnog boravka u Bribiru, zadužio nekoliko bribirskih naprednih omladinaca — Franju Antonića Dogljača, Josipa Dorića, Josipa Mršana i Mladena Plovanića — za redovno održavanje veze s komunistima Crikvenice (Viktor Bubanji), Grižana (Luka Marušić, Tomo Mavrić i Mate Saftić, Novog (Ivan Šebalja), Selaca (Vlado Car, Andrija Kršul, Vjeko Lončarić), Sv. Jelene (Rafe Brožićević), Triblja (Ivan Šverko). Bile su to prve organizirane redovne veze komunista iz različitih vinodolskih mjesta, i rukovodstva partizanske jedinice na Viševici.«¹²

Preko tih veza (Frane Antonić, Josip Mršan), Mate Saftić dolazi polovinom kolovoza u Bribir na sastanak s Blažom Kalafatićem, koji je održan posredstvom Mladena Plovanića u Dragaljinu u Bribiru. Iz Zagreba preko ove veze dolaze i prvi zagrebački Vinodolci, među njima i omladinac iz Bribira Srećko Mureta. Bijegom iz novljanskog zatvora omladinci pomažu

prebacivanje na Viševicu Stipe Brožičevića itd. U Novom od srpnja 1941. boravi Josip Đerđa i s njim i partijskom organizacijom koju je on, kao instruktorka CK KPH, osnovao, održava vezu Jože Mršan, a kasnije i Ivan Kršul Pintar. Na Viševicu već stiže i Ivan Hariš Gromovnik, u čijoj se grupi od 10 obučanih diverzanata na njegovu kursu nalaze i tri omladinca iz Bribira: Blaž Kalafatić, Srećko Mureta i Josip Krajačić Beli. Bribirski omladinci u pozadini za diverzante dobavljaju dio nepohodnog materijala, posebno baterije i žaruljice, i »pilice za injekcije«, naročito potrebne kao »alat« u izradi mina.

Nije točno utvrđeno kako je i kada osnovana u Bribiru organizacija Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ-a) i koliko dana (ili sedmicu-dvije) iza toga omladinska četa. U svojim sjećanjima o omladinskoj četi Josip Đorić piše:

»Da grupa nije djelovala spontano, već organizirano, govori i činjenica da su slijedeći drugovi, negdje početkom kolovoza primljeni i formalno za članove SKOJa: Josip Mršan, Joža Đorić, Božo Spoja, Josip Kršul Škvic, Mladen Plovanić, Josip Rogić i Vinko Strizić. To je bila kruna za sve ono što su dotad radili kao omladinci-skojevci pod rukovodstvom komunista ovog kraja: Tome Strizića, Blaža Kalafatića, Jože Skočilića Kurila i Andrije Tusa.«¹³

Omladinac Frane Antonić Dogljač u to je vrijeme već član Komunističke partije, u koju su u kolovozu primljeni i skojevci Josip Đorić i Božo Spoja. Uostalom i Josip Skočilić Kurilo, kojega Đorić spominje kao skojevskog učitelja i sam je te, 1941. godine, imao svega 21 godinu (rođen 1920), a jedan od vodećih ustanika Vinodola, zamjenik sekretara partijske organizacije (a kasnije i sekretar) na Viševici, Blaž Kalafatić, svega 20 godina (rođen 1921), još jednu godinu manje. Iako zbog potrebe ilegalnog rada SKOJ do tada formalno ne djeluje kao organizacijska ćelija, tj. ne održava redovne sastanke, skojevcima su se smatrali »oni najzreliji«, a to znači ne samo odani i s osjećajem pripadnosti komunističkoj omladini, već oni koji su bili više idejno-politički uzdignuti, znali politički djelovati među omladinom i narodom, pa i neprijateljem, dobro se snalazili u ilegalnosti i bili u akciji. Takvih je, prema kazivanju Plovanića, Kalafatića i Tusa,¹⁴ bilo više, tj. do kraja kolovoza (do formiranja čete) 11, da bi se broj u iduća četiri mjeseca popeo na 24 skojevca. Nova kvaliteta u organiziranju mladih je ipak u tome da je sada i formalno organizirana skojevska organizacija i to opet samo u »pozadini«,¹⁵ bez »višeg skojevskog rukovodstva« u Vinodolu i Hrvatskom primorju, bez neposredne veze sa CK SKOJ-a ili PK SKOJ-a za Hrvatsku i bez postojanja nekih pisanih direktiva o radu SKOJ-a. Ona je bila direktno povezana s partijskom organizacijom na Viševici.

U uvjetima djelovanja, »jezgre omladine«, a sada i organizacije SKOJ-a, na inicijativu partijskog i vojnog rukovodstva na Viševici, kako je već istaknuto, došlo je na prijelazu kolovoz — rujan 1941. godine do osnivanja ilegalne omladinske organizacije nazvane »Omladinska četa«, kojoj su na čelu bili omladinci — članovi KP i SKOJ-a.¹⁶ Ideju o osnivanju omladinske čete oformili su Tomo Strizić i Blaž Kalafatić, koji je i sam bio omladinac. Kalafatić o tome kaže:

»Kada je o tome počeo razgovor, Tomo je to objeručke prihvatio. Rekao sam mu i imena tko bi vodio četu. I to je objeručke prihvatio.

No, nismo o tome šire raspravljali na partijskoj organizaciji zbog konspiracije, jer se težilo da se i 'gore' što manje zna o aktivistima koji su radili u Bribiru, pa i o rukovodstvu čete.¹⁷

Osnivanje čete obavljeno je na sastanku u špilji u Klančacu u brdu iznad sela Kičeri.^{17a}

Četu je, u ime partijskog i vojnog rukovodstva s Viševice, osnovao Blaž Kalafatić i tom prilikom imenovao njenu komandu: za komandira Josipa Dorića, za komesara Mladnena Plovanića, za skojevskog rukovodioca Jožu Mršana. Kalafatićev izbor nije pao slučajno. Dorić, koji je učio krojački zanat kod Tome Strizića, je bio najpokretljiviji, »neumoran, od zore do mraka u pokretu« i stvoren da vodi akcije i »omladinsku aktivnost«. Plovanić je, osim drugih osobina, bio najpogodniji da brine o tiskanju i rasturivanju materijala, a Mršan »za idejno skojevski rad«. Prilikom formiranja u četi su, osim tri rukvodioca, još bili: Franjo Antonić Dogljač, Neda Antonić, Josip Jurčić, Josip Kršul Škvic, Ljerka Mance, Josip Rogić, Božo Spoja, Vinko Strizić Skonala, Nada Tonković, Vinko Tonković Muhač. Na prvom sastanku koji je imao zadatak da se prije svega postavi rukovodstvo čete, a istovremeno i potvrdi rukovodilac skojevske organizacije, dogovoreno je da se do idućeg sastanka pripremi popis omladinaca i omladinki, koji bi sačinjavali četu. Slijedeći sastanak čete održan je u kući Vinka Tonkovića Muhača u Podskoču.

Iako je organizacija bliža vojnoj formaciji, članovi čete radili su ilegalno, a ilegalnom radu bili su podređeni i oblici njenog djelovanja. Bilo je članova čete koji u početku pa ni kasnije i nisu znali da su njeni članovi, niti su morali znati za rukovodstvo čete. Osim toga na pojedinačnoj vezi bilo je više omladinaca, pa i skojevaca koji nisu bili vezani za četu (o tome nešto kasnije). Četa je, bez mnogo formalnih obilježja u radu, bila međutim stalno u akciji. Primali su poruke od partijskog ili partizanskog rukovodstva na razne načine. Ovisilo je o vezi. Sastali bi se u mesnici Rogića, u kojoj je radio i član čete Joso Rogić, u trgovačkoj radnji Ivana Ligatića i Stjepana Ugrina. Sastajali su se i kod Parca, Podpeći, na Lokvi, na igralištu u Duješinu, i drugim mjestima kada je trebao poseban dogovor i za neku veću akciju. »Bili smo složna družina, s punim ljudskim povjerenjem jedan u drugoga« (M. Plovanić).

Iz toga, kako je i zašto nastala četa, što su već i prije formiranja čete radili skojevci i drugi omladinci, njeni članovi, može se zaključiti da četa nije bila ni obična borbena grupa, niti pak organizacija za pomoć, odnosno sakupljanje hrane i ostalih potrepština za partizansku jedinicu. Nije bila ni samo skojevska ni omladinska antifašistička organizacija (Savez mlade generacije). Ona je istovremeno bila sve to i još ponešto drugo. Već sama činjenica da je ona osnovana i da je organizacijski do kraja 1941. godine pripadala pod rukovodstvo partizanske jedinice (bribirske čete) govori o tome da je ona zapravo dio partizanskih snaga, koje su inače u početku imale i političke i vojne zadatke. Njen tadašnji komesar M. Plovanić kaže da je omladinska četa bila »specifičan oblik organiziranog uključivanja ilegalnih aktivista, svrstanih u vojnu formaciju, u sastav i djelovanje partizanske jedinice« i »kao oblik borbene organizacije na okupiranom području, bliže vojnoj formaciji nego samoj omladinskoj organizaciji«.¹⁸

Takva obilježja »više borbene vojne formacije« vidi u omladinskoj četi i čuveni diverzant Ilija Gromovnik, posebno njen značaj u usponu ali i

u teškoćama ustanka u jesen 1941. godine.¹⁹ U svojim ocjenama značaja čete to ističu i vodeći ljudi ustanka u Vinodolu: Blaž Kalafatić i Andrija Tus. Naime, poslije dvoipomjesečnog boravka na Viševici bibrirska partizanska četa počinje svoju jesensko-zimsku seobu, kako zbog velike udaljenosti od naroda (a onda i opskrbe) za vrijeme prve, inače jake, zime, tako i zbog mogućnosti da zadržavanjem na jednom mjestu ne bude otkrivena po prtinama u snijegu. U toku 47 dana četa je do kraja 1941. godine promijenila devet mjesta. Svakako da su paljenje bibrirskih kuća i zatvaranje porodica partizana,²⁰ sve suroviji uvjeti života i borbe već u kasnojesenskim danima unižili kod jednog dijela starijih boraca određeno nespokoјstvo, koje je rezultiralo i prvim dezerterstvom. U partizanskoj četi su se vodile diskusije što dalje raditi, i neki su mislili da je četa pred rasulom. Stanje je posebno bilo složeno poslije napada talijanske vojske na logor Rožana 1. studenog 1941. godine. U prevladavanju spomenutih teškoća i daljnjem jačanju NOB-a u Bribiru je vrlo značajnu ulogu odigrala bibrirska omladinska četa, kao i odaziv omladinaca u borbenu partizansku jedinicu.²¹ Omladinskom četom, tim najorganiziranijim dijelom pozadine i sastavnim dijelom borbenih snaga, partizanska četa imala je sigurnost i za svoje akcije koje je poduzimala u selima i kontakte s narodom i istovremeno dorađlog suborca za izvođenje zajedničkih akcija. Četa je bila glavni punkt veza, obavještajni kanal za sve što se dešavalo među neprijateljem, domaćim i stranim, organizator priprema za gotovo sve akcije — vojne i političke — koje su planirali i ostvarivali drugovi iz partizanske čete, odnosno partijske organizacije u pozadini, organizator borbenih akcija, sudionik u nekim zajedničkim akcijama s boricima iz partizanske čete, organizator prikupljanja i prenošenja hrane i uopće snabdijevanja partizanske čete (samostalno ili sa starijim drugovima i ženama) i uz to dobar provodnik idejno-političkog djelovanja, posebno među omladinom itd.

IV

Kada je omladinska četa sa svojih 25 članova već zaista postala dobro organizirana i provjerena borbeno ilegalna jedinica, partijsko vojno rukovodstvo donijelo je zaključak da omladinska četa položi i *zakletvu*. Omladinci su 30. studenog 1941. godine položili istu onu zakletvu koju su 23. rujna 1941. godine polagali borci partizanske čete na Viševici s tekstom koji je na Viševicu bio stigao 10. rujna, a kasnije objavljen i u »Primorskom borcu« br. 2 (veljača 1942. godine) s potpisom »Štab nacionalno oslobodilačkog partizanskog odreda za Hrvatsko primorje i Gorski kotar«. Činu zakletve prisustvovali su najodgovorniji politički i vojni rukovodioci partizanske čete: Blaž Kalafatić, sekretar partijske organizacije i Andrija Tus, komesar partizanske čete. Kako je došlo do polaganja zakletve i kako su taj čin doživjeli članovi omladinske čete u svojim sjećanjima opisao je komesar čete Mladen Plovanić:

»Koncem novembra 1941. godine, omladinska četa je već imala bogato iskustvo u svom ilegalnom radu kao i niz vrlo uspješno izvršenih zadataka.

Tih dana se u Bribiru nalazio Blaž Kalafatić, tadašnji sekretar partijske organizacije u partizanskoj četi. Boravio je ilegalno kod Vladimira Stanića i brata mu Pavla. Posrednim je putem obavijestio omladinsko

rukovodstvo da organizira što širi sastanak omladinaca aktivista, na kom će se raspravljati o aktualnim pitanjima daljnje omladinske aktivnosti.

Dogovoreno je da se sastanak održi 30. XI, jer je tog dana bila nedjelja, pa je i mogućnost prisustvovanja većeg broja omladinaca na tom sastanku bila izvjesnija. Za mjesto sastanka je izabrano nogometno igralište zvano Duješin (smješteno u podnožju brda iznad sela Kičeri), udaljeno oko 2 km od samog mjesta Bribira, kako bi omladinci krenuli u tom pravcu pod izlikom da idu igrati nogometnu utakmicu, što nije bilo neuvjerljivo, pa prema tome ni sumnjivo.

Navedenog dana, oko 2 sata popodne, sakupilo se u Duješinu više od 20 omladinaca. Na nogometnom je igralištu, međutim, jedna grupa talijanskih vojnika igrala nogomet. Omladince to nije smetalo ni omelo, i čim su uspostavili kontakt s drugom Kalafatićem, koji se nalazio sakriven u obližnjoj šumici neposredno kraj igrališta, dogovoreno je da će se sastanak održati u obližnjoj šumici, nekoliko stotina metara daleko od igrališta, pokraj ruševine jedne stare crkvice posvećene sv. Magdalen. Uskoro su se na tom mjestu skupili omladinci, a također je prema prethodnom dogovoru stigao i drug Andrija Tus, tadašnji komesar partizanske jedinice.

Sastankom su rukovodili Tus i Kalafatić. Najprije je drug Kalafatić govorio o političkoj situaciji, o NOP-u, njegovom razvitku i o potrebi daljnje aktivizacije u okviru NOP-a. Potom je drug Tus, uz kraći uvod napomenuo da je dotadašnja aktivnost omladinaca uvjetovala i mogućnost odnosno potrebu polaganja partizanske zakletve, koju treba smatrati činom časti ali i još većih obaveza u daljnjoj aktivnosti. Nakon toga je čitao stavak po stavak partizanske zakletve, a prisutni su omladinci ponavljali iste riječi.

Položivši zakletvu omladinci su drugovima Kalafatiću i Tusu postavljali razna pitanja iz okvira aktualne političke i druge problematike, pa je izvjesno vrijeme vođena živa diskusija. Nije bilo ni jednog pitanja koje bi sadržavalo sumnju ili nevjericu za uspješan ishod borbe u kojoj su i omladinci sudjelovali, makar je opće stanje bilo objektivno teško. (Nijemci su bili pred Moskvom, partizanski pokret u Srbiji proživljavao je kritične časove, Hrvatsko primorje je bilo okupirano brojnim talijanskim snagama, NOB u Vinodolu je nekako stagnirao, i sl.)

Nakon toga je istaknuto da bi u čast polaganja zakletve trebala omladina izvršiti neku značajniju akciju. Usvojeno je da se još istog dana organizira odvođenje u partizanski logor izvjesnog broja vojnih obveznika koji su bili dobili poziv za domobranstvo, a idućih su se dana trebali javiti na određena mjesta.

Omladinci su bezrezervno i s oduševljenjem prihvatili da uz pomoć prisutnih partizanskih rukovodilaca izvedu istu večer tu akciju. Treba napomenuti da su svi tada u domobranstvo pozvani vojni obveznici bili simpatizeri NOP-a, neki su bili i aktivisti, a s nekima je bilo dogovoreno da će ih partizani 'odvesti' u logor. Ovaj način mobiliziranja u partizansku jedinicu bio je prihvaćen i zbog toga što u takvim slučajevima talijanske i ustaške vlasti nisu poduzimale represivne mjere prema obiteljima 'odvedenih'...

Navedenu su akciju omladinci izveli u potpunosti, i tom prilikom je mobilizirano u partizansku jedinicu 10 Bribiraca. Idućih se dana u

Bribiru javno pričalo kako je te noći Bribir bio pun partizana, a ta je parola podržavana i od aktivista NOB-a. Mnogi stanovnici Bribira su znali da je to zapravo bila akcija omladine.

Omladinska ilegalna četa je u to vrijeme imala više od 25 članova, ali navedenog dana nisu svi položili zakletvu. (Bilo iz objektivnih ili subjektivnih, ali svakako iz opravdanih razloga, nije bilo moguće okupiti sve omladinke, a omladinke se nije moglo pozvati na sastanak pod izlikom igranja nogometa, jer bi njihovo kretanje u pravcu nogometnog igrališta bilo sumnjivo.) Nekoliko je omladinki zbog toga položilo partizansku zakletvu još 1941. godine, vjerojatno oko 20. prosinca u Kosavinu...

Zakletva je položena kao nešto normalno, to je, rekao bih, bila kao neka naša akcija, makar je u sebi nosila i sadržavala određenu notu svečanosti samog čina, kojeg smo doživljavali i proživljavali. Prije svega dubina misli koje su proizlazile iz teksta i njegovog sadržaja, kao i sama svečanost toga čina, sve je to u onoj jesenskoj šumici, sumorne novembarske nedjelje, sučelice s naoružanim partizanima, nedaleko od grupe Talijana koji su igrali loptom, sadržavalo u sebi i nečeg poetskog, romantičnog. Ta, tu na toj vlažnoj, okupiranoj zemlji, zakletvu su polagali ne ljudi nego gotovo djeca, ali sazrela, politički formirana, riješena da ustraju u započetoj, puna vjere u nešto bolje, u nešto što tada sasvim sigurno nisu znali kako treba izgledati. Sjećam se polutih, jednostavnih ali snažnih riječi drugova Kalafatića i Tusa. Sjećam se tišine, koncentriranog praćenja i ponavljanja teksta zakletve, sjećam se i povišenog tona izgovorenih riječi na kraju položene zakletve, riječi koje su bile suština i moto naše revolucije. Te riječi 'Smrt fašizmu — sloboda nrodu', su tog dana jednoglasno izgovorene, ozbiljnim glasom dvadesetorice bibrirskih omladinaca, koji su dan ranije, ili će koji dan kasnije, vršeći svoju revolucionarnu dužnost izražavati te riječi ne glasom, nego djelom i djelima, pa i puškom, bombom ili nečim drugim ubojitim.«²²

Broj sudionika zakletve nešto varira, jer se po sjećanju Dorića i Plovanića iznosi da je zakletvu polagalo dvadeset omladinaca, a omladinska četa je u to vrijeme imala oko 25 pripadnika. Pet omladinki, kako to navodi Plovanić, polagalo je zakletvu oko 20. prosinca u Kosavinu. Između liste od 24 sudionika zakletve, odnosno čete, koja je utvrđena na osnovi sjećanja Josipa Dorića i Mladena Plovanića, i koju navodimo, do vjerojatnog broja 30 nedostaje šest imena, iako i taj broj može biti veći:²³

1. Antić Franjo Dogljač, član KPH, rođen 1923. godine, poginuo.
2. Antić Nada, rođena 1923. godine, poginula.
3. Dorić Josip, komandir čete, član KPH, rođen 1922.
4. Dražić udata Skočilić Milka, rođena 1922.
5. Jurčić Josip, rođen 1920, umro poslije oslobođenja.
6. Kalafatić Ivan Kovač, rođen 1922, umro poslije oslobođenja.
7. Kršul Ivan Pintar, rođen 1922, poginuo.
8. Kršul Josip Škvić, rođen 1922, poginuo.
9. Lončarić Veljko, rođen 1925.
10. Mance Ljerka, rođena 1924.
11. Mršan Josip, sekretar SKOJ-a, rođen 1923, poginuo.
12. Parac Zdenka, rođena 1924.

13. Plovanić Mladen, komesar čete, rođen 1922.
14. Rogić Josip, rođen 1922.
15. Skočilić Ivan, rođen 1923, umro poslije oslobođenja.
16. Smojvir Stanko, rođen 1923, poginuo.
17. Spoja Slavko, rođen 1921, poginuo.
18. Stanić Josipa Jožica, rođena 1923.
19. Stanić Pavao, rođen 1922.
20. Strizić Juraj, rođen 1922.
21. Strizić Vinko Skonala, rođen 1922, umro poslije oslobođenja.
22. Šimac Franjo, rođen 1923.
23. Tonković Mate, pisar, rođen 1923, umro poslije oslobođenja.
24. Tonković Vinko, rođen 1920.

U omladinskoj četi djelovao je i Filip Veljačić iz Kičera (1917) iako je bio tri do osam godina stariji od »najstarijeg odnosno najmlađeg« omladinca u omladinskoj četi.

V

Koliko u uvjetima ilegalnosti i taktike partizana, i prije svega komunista koji su stekli iskustvo takvog rada u bivšoj Jugoslaviji, nije mnogo značila forma organiziranja, već prije svega specifična potreba *akcije*, govori i činjenica, što su, neki omladinci bili skojevci, ali izvan omladinske čete. Oni su, zapravo, bili u direktnoj vezi s rukovodstvom »u šumi«, tj. s partizanskom četom i partijskom organizacijom. Članstvo u SKOJ-u sticali su oni postepeno i uvijek dokazanom, gotovo svakodnevnom aktivnošću na izvršavanju sličnih zadataka koji su u to doba bili neodložni. Tako su neposredno surađivali, najviše s Andrijom Tusom, skojevac Frane Požarić iz Kričine (rođen 1922), Ivan Tus iz Podskoča (1923), Slave Stipeč iz Podskoča (1923), i Ivan Mureta, također iz Podskoča. To u svojim sjećanjima konstatira i komandir čete J. Dorić:

»Po mom sjećanju ovo je bilo jezgro omladinske grupe (prije polaganja zakletve — primj. S. T.), ali osim gore spomenutih drugova, vjerojatno da je bilo još omladinaca koji su bili vezani s nekim iz rukovodstva po određenom zadatku, prije svega omladinci iz sela Podskoči.«

Na takvoj direktnoj vezi bili su još skojevci Franjo Tomić Genovevin iz Kosavina (1922) i Pavao Stanić Gorić iz Sv. Vida (1921). Neki omladinci su samostalno otišli čak i u partizansku četvu, a da nisu bili primljeni u SKOJ: Stipe Tonković Muhač iz Dragaljina (1925), Mihovil Mureta Muhač iz Graca (1923), Milan (1922) i Josip Mureta (1921) iz Podskoča, Stipeč Vicko i Marijan iz Podskoča (1921) i drugi.

Ostaje još da se pažljivo provjeri koliko je omladinaca i omladinki u Bribiru sudjelovalo 1941. godine u narodnooslobodilačkoj borbi u pozadini, jer se dio omladine neposredno aktivirao i osnivanjem (početkom listopada) i djelovanjem, s jedne strane »akcionih odbora« za dva bribirska rajona, istočni, na čelu s Ivanom Strizićem, i zapadni, na čelu s Josipom Spojom Kuzmićem, i s druge strane osnivanjem, u prosincu, organizacije Antifašističkog fronta žena. U radu D. Ježića, »O osnivanju i zadacima narodne vlasti — NOO u Vinodolu 1941. godine«, rukovodioci i članovi najprije odbora Na-

rodnooslobodilačkog pokreta (krajem kolovoza) i akcionih odbora (zapravo narodnooslobodilačkih odbora, osnovanih krajem godine) navode imena još jednog broja omladinaca i omladinki koji nisu ni u omladinskoj četi niti su skojevci. Tu se npr. spominju Ana Dražić Patina (udata Jovanović) iz Sv. Mikula, Ana i Mica Krajačić Bele iz Štala i drugi.²⁴ Prema sjećanju nekih drugova aktivan je u Sv. Vidu Grga Ugrin Prle, braća Kalimani iz Krčine,²⁵ Stanko i Kata Stanić Brcko iz Sv. Vida,²⁶ Stipe Dorić i Pavica Spoja Ugrin iz Jargova, Marija Stipeč Ugrin Lojenka, iz Graca, Mladen i Josip Mureta Šut iz Dragaljina, Božica Dorić iz Sv. Mikula,²⁷ i drugi.^{27a} Cijelo rukovodstvo AFŽ-a sačinjavaju 1941. godine također omladinke, od kojih su već tri u omladinskoj četi: Nada Antonić, Milka Dražić Skočilić i Ljerka Mance. Koliko je ukupna aktivnost omladine već raširena bila, bolje reći koliko je već krajem 1941. godine većina omladine Bribira, sudjelujući na različite načine u NOB-u bila već *antifašistička* omladina, iako sva formalno nije organizirana u omladinsku organizaciju, govori i činjenica da je »omladina za Božić 1941. godine pekla kruh i kolače i odnijela ga s pratnjom Jože Krajačića Belog u šumu«. (Josip Tonković Durus, u sjećanjima koje citira D. Ježić u već spomenutom djelu.) Kako je ovdje riječ o omladini Sv. Vida, poznato je da su u toj akciji sudjelovale i neke omladinke iz Kičera (npr. Mica Tonković i Zdenka Tonković) i Ugrina (Zdenka Parac) a i drugih sela. Govoreći o aktivnosti Akcionog odbora u prikupljanju hrane, u jesen 1941. godine, J. Spoja Kuzmić kaže da je »hranu ispočetka prenosila isključivo omladina«.²⁸ Ne treba zaboraviti da je u bibrirskoj partizanskoj četi bilo s puškom u ruci »krajem rujna 1941. 60, a krajem 1941. godine preko 80 boraca«. Među njima 42 omladinca-borca. Još najmanje pedeset do šezdeset omladinaca i omladinki aktivno i organizirano djeluje u pozadini.²⁹ Od članova omladinske čete, čiji se broj povećao do kraja godine na 30, početkom prosinca odlaze u partizansku jedinicu Mladen Plovanić, Josip Jurčić, Josip Kršul Škvic i Vinko Tonković. Plovanića je na dužnosti komesara naslijedio Ivan Skočilić.

VI

Što je sve radila i kako je djelovala omladinska četa? Već je djelomično pokazano da je četa i njeni članovi pojedinačno i tako reći svakodnevno mobilna, jer, osim rada kod svoje kuće, članovi čete i nisu bili zaposleni. Opseg i raznovrsnost djelovanja čete bila je donekle proporcionalna širenju partizanskog pokreta, iako je širenje pokreta bilo praćeno i sve većom aktivnošću omladine i drugih ljudi i žena i u Bribiru i u susjednim mjestima. Specifičnost djelovanja i težina zadatka čete bili su, međutim, uvjetovani činjenicom da je žarište ustanka bilo upravo na bibrirskom teritoriju (uz Ledenice 1941. godine) i da su sve veze i prolazi u partizanske jedinice išle preko Bribira, a od rujna 1941. godine, kada je formiran Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje, i veze ovog partijskog rukovodstva. Brojčanim rastom partizanskih jedinica i povećanjem veza i »prolaza«, rastom pokreta u Vinodolu, omladinska četa je i sama rasla, širila se, osposobljavala i bila u stanju izvršiti bilo koji zadatak, na bilo kojem mjestu i u ma koje vrijeme. A radila je, kako je već rečeno, kao dio partizanskih snaga »po direktivama koje su dolazile iz odreda ili Okružnog komiteta«.³⁰ I, razumije se, samo-inicijativno.^{30a}

Treba podsjetiti da je, uz formiranje Okružnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje u rujnu mjesecu, oko 10. listopada 1941. godine formiran i

(prvi) štab za sve još tada teritorijalne partizanske jedinice za Hrvatsko primorje i Gorski Kotar, u kojeg je, uz Velju Kovačevića, kao komandanta i Ivu Vejvodu, kao komesara, ušao i Tomo Strizić, kao operativni oficir. Omladinska četa, nastavljajući izvršavanje zadataka koje je dobila još 15. kolovoza grupa skojevaca neposredno od Tome u pogledu održavanja veza sa svim punktovima susjednih mjesta, dobiva, uz stalne veze koje održava s Pavloomirom (Dunja — Derđa), odnosno partijskom tehnikom za Hrvatsko primorje (u Crikvenici i Novom) i nove zadatke kako od Okružnog komiteta tako i od »Štaba odreda«.

O vezama i zadacima koji su nastali formiranjem dva nova rukovodstva: okružnog partijskog i primorsko-goranskog vojnog, s malo riječi kazuje J. Dorić u svojim već citiranim sjećanjima:

»Rad s punktom Selce datira negdje od rane jeseni 1941. godine. To je bio kanal za vezu između odreda (misli na partizansku jedinicu, a kasnije i na štab odreda) i okružnog komiteta koji je obnovljen ili formiran na relaciji Sušak — Crikvenica — Novi s Matom Kršulom na čelu.«³¹

Dorić pojedinačno i sa članovima SKOJ-a, odnosno omladinske čete (Josip Mršan, Franjo Antonić, Josip Kršul, Božo Spoja, Mladen Plovanić), imao je više sastanaka na Lokvi, u Jasenovi i Selcima, na kojima se raspravljalo sa sekretarom OK KPH o ulozi SSSR kao predvodnika proletarijata cijelog svijeta, o ulozi KPJ u NOB-u, o ulozi i zadacima omladine u NOB-u. Posebna točka dnevnog reda na ovim sastancima bila je budnost i konspiracija. Teško je precizirati što je preko ovih kanala sve urađeno. To su bile usmene poruke, pisani materijali i drugo.³² Sudionik ovih sastanaka, Božo Spoja, dobro je zapamtio neka pravila »budnosti i konspiracije«. Mate Kršul ih je, naime, učio da se prilikom održavanja sastanaka dogovore o bilo kojoj sporednoj temi o kojoj su »tobože« razgovarali, ukoliko bi bili iznenađeni i zatečeni od neprijatelja. Na primjer o nekoj nogometnoj utakmici. Drugo pravilo: ako netko zakasni na sastanak, treba se nakon pet minuta razići, jer se pretpostavlja da je taj drugi naišao na neprijateljske vojnike, na zasedu ili da je uhapšen.³³

Sekretar OK KPH za Hrvatsko primorje, Mate Kršul, dolazio je na Viševicu (odred) preko Dorića i Spoje.

Dorić u svojim sjećanjima navodi još nekoliko primjera aktivnosti:

»Dio grupe (čete) prihvaća grupu Sušačana koji su bili u prolazu kroz Bribirsku šumu (misli na grupu partizana iz Tuhobića, koji su, poslije napada na logor Tuhobić, 12. studenog, imali promrzle noge ili ruke, primjedba S. T.). Nekoliko tih drugova bilo je privremeno smješteno u Jargovu u kući Jože Skočilica Kurila i Bože Spoje, a njegovale su ih njihove majke Marija i Jelena (krajem studenoga — početkom prosinca).

— grupa prihvaća i Andriju Hebranga — zadatak povjeren Josipu Mršanu s vezom preko Pavlomira (oko 10. rujna 1941)

— prihvaća se i prebacuje u odred Ivo Marinković (kolovoz 1941), zadatak izvršava J. Dorić

— preko punkta Selce za odred je prebačena grupa Selčana, zadatak izvršili Božo Spoja i Joža Dorić, s tog punkta prihvaćen je jedan puškomitraljez

— pribavljene su fotografije za neke drugove kod fotografa Ivančića u Crikvenici (za falsificirane legitimacije — op. S. T.)«. ³⁴

O »prihvaćanju« puškomitraljeza sa selačkog punkta priča Božo Spoja:

»Mitraljez su Selčani prenesli iz Jasenove i zazidali ga iznad Selaca. Kad smo se dogovorili o preuzimanju mitraljeza ja i Joža smo nosili pilu kao da idemo po drva, razumije se, da budemo manje primijećeni i sumnjivi. Nosili smo i hubertus jer je mitraljez trebalo, iako rastavljen, i prenijeti najprije do moje 'senarice', a onda koji dan kasnije u šumu. Kada smo odlazili po mitraljez, sretali smo naše mještane koji su se vraćali s posla. Nikoga se od njih nismo bojali, ali smo se zato plašili Talijana da ne naiđu ispod Lokve s bribirske strane«. ³⁵



*Josip Dorić,
komandir bribirske omladinske čete*

O opskrbi partizanske jedinice hranom Božo Spoja opisao je i slučaj kada je Miko Lončarić iz Selaca s volovima dovezao »voz kukuruza i soli«. Omladinci su ga istovarili i »preko Glavice vukli u Jožin dvor. U nekoliko navrata kukuruz se samljeo u Genovevinoj (Tomić) 'malenici', a nešto kod Stankovca (Dražić) jer su tu za narod i partizane radile tri 'malenice' još iz predratnih dana i u torbama prenosio u šumu«. Uz Dorića, u prenošenju hrane, municije i drugog materijala, vrlo je brzo angažiran i Grga Spoja (1913) i Slave Spoja Kuzmić omladinac. ³⁶ Božo Spoja bio je među prvim omladincima koji su došli na Viševicu.

»Obično bi nas sačekao Andre Tus, jer je važno pravilo da te netko dočeka i lično dovede u logor. Jedne noći na Viševici sam i prespavao«. ³⁷

Spoja kazuje da je za vrijeme jednog putovanja na Viševicu, kada su s njim putovali i neki funkcionari (»možda Stari — Josip Derđa ili Mali — Mate Kršul«) nosio za partizansku jedinicu i »svoje bombe koje sam čuvao«. Do Viševice se inače pješačilo sedam sati!

Koliko je »kolona« omladine sa ženama i ponekim starijim drugom (s torbama punih hrane, oružja, municije, sanitetskog materijala, odjeće i obuće, papira i drugih potrepština) prešlo preko Bribirskog vrha. Išlo se noću, tiho, da ne zalaje pas, ne čuje budna neprijateljska straža. Penjući se gotovo uspravnim kamenitim stazama Pokojišća, Bosne, Drage, Klančaca pa i Slipice (nazivi stari) odnosilo se tako sve iz sabirališta, selačkih, novljanskih i bribirskih, iz Šmrikvice ispod Sv. Jurja, grmova kraj Pavlomira, spilje u Klančacu (Kičeri) i Pokojišća (Kričina). Koliko kolona i omladine je prošlo, to nije zapisano, a to se ni naknadno ne bi moglo proračunati.³⁸ Neki omladinci, članovi čete, koji su držali vezu s Novim (Josip Mršan, Ivan Kršul Pintar) organizirali su prebacivanje u šumu iz istočnog »rajona« Bribira (Kičeri, Ugrini, Sv. Vid, kao i iz Pavlomira pa i Krmina — tog isključivo novljanskog punkta), poginuli su kao borci i nisu za sobom ostavili nikakav pisani dokumenat niti svoja sjećanja. Neki, kao npr. Vinko Strizić (iz Kičera) i Josip Jurčić (iz Štala) umrli su, a da nitko nije zabilježio njihova sjećanja. Trebat će još »sjećanja« onih koji su poslije četrdeset godina od ustanka živi, da bi se dobila potpunija slika djelovanja ove dinamične čete i sve aktivne antifašističke omladine.

VII

DIVERZANTSKE AKCIJE

Ako su održavanje veza i opskrba boraca bile dvije od djelatnosti čete, nisu manjeg značaja za razvoj pokreta, odnosno širenja ustanka, bile ni druge aktivnosti čete. M. Plovanić, u svojim sjećanjima navodi 14 različitih aktivnosti od kojih su već neke opisane. Tako kao zadatke navodi (1) političku aktivnost i mobiliziranje omladine u ilegalnim aktivnostima, (2) diverzantske akcije, (3) sudjelovanje u pripremi partizanske jedinice na likvidaciji ustaško-fašističke bande, (4) ilegalno rasturanje štampe NOP-a, (5) pribavljanje elemenata potrebnih za pravljenje eksploziva za mina (tj. za diverzije), (6) pomaganje pri ilegalnom kretanju pojedinih partijskih i partizanskih rukovodilaca i organiziranje skloništa za njihov boravak, (7) mobilizacija novih boraca za partizansku četu, (8) nabava lijekova i organiziranje liječničke pomoći, (9) usmena propagandna djelatnost, (10) suradnja i sudjelovanje u aktivnostima drugih organizacija NOB, (11) održavanje veza s partijskim organizacijama i aktivnostima susjednih mjesta, (12) pribavljanje informacija o namjerama, planovima i pothvatima ustaških i okupatorskih vlasti, (13) djelovanje u općinskoj i poštanskoj upravi (Bribira), (14) održavanje veze s partizanskim logorom.

Evo, što M. Plovanić u svojim sjećanjima kaže o *diverzantskim* akcijama omladinske čete:

»Ovaj vid aktivnosti omladinske čete datira iz jesenskih dana 1941. godine. Na vlastitu inicijativu i u vlastitoj organizaciji, uz sudjelovanje nekoliko starijih aktivista, omladinska četa je izvršila tri diverzantske akcije. Dvije (u različito vrijeme) rušenjem telegrafsko-telefonskih stupova između Bribira i Novog, i jednu isto takvu na sektoru između Se-

laca i Novog. U sve tri akcije, osim što su porušeni tt stupovi, razbijeni su izolatori na stupovima i posječena žica. U svakoj akciji posebno, sudjelovalo je 8—10 omladinaca.

Sve su akcije izvođene noću, i svaki sudionik nosio je po neki alat potreban za rušenje (pila, čekić, kliješta). Okupatorske vlasti su vjerovale da su te akcije izvršili partizani.

Prva akcija je izvedena između Novog i Bribira, vjerojatno 23. studenog 1941. godine. Prijedlog za tu akciju pao je na jednom političkom sastanku šireg rukovodstva čete održanom jedne nedjelje u Duješinu. Tada se prorađivao neki proglas, u kojem je stanovništvo Hrvatske pozivano u borbu. U tekstu je stajao i poziv za rušenje telegrafsko-telefonskih stupova kojima se koriste okupatori. Upravo je to omladincima dalo poticaj za prvu akciju, prvu samostalnu diverziju. Porušeno je 7 telegrafsko-telefonskih stupova i isječena žica. Jedna od poznatijih bila je akcija na telefonsko-telegrafske stupove između Selaca i Novog. Izvedena je u noći 3/4. prosinca 1941. godine, a njom je rukovodio Josip Dorić, na čelu grupe od 8—10 omladinaca i starijih aktivista iz Jargova i Podugrinca. I ta je akcija potpuno uspjela. Prepiljeno je 9 tt stupova, i presječena žica na još 2 mjesta. U okviru omladinske čete je diskutirano, a bile su poduzete i određene pripreme za vršenje drugih akcija, koj muđutim nisu izvedene, pretežno zbog objektivnih razloga, a očito i zbog nesnalaženja.³⁹

Omladinci su bili angažirani i u akcijama koje su neposredno vršili pripadnici partizanske jedinice. Konkretno, Josip Jurčić je bio angažiran da na odgovarajući način dovede u selo Štale već spomenutog Tomu Udovića, gdje su ga očekivali drugovi Blaž Kalafatić i Milan Mataija. Udović, međutim, nije htio doći u navedeno selo. (To je bilo zadnjih dana listopada). Pripadnici omladinske čete, Josip Dorić i Vinko Strizić, su sudjelovali i u akciji zaustavljanja autobusa na cesti Bribir — Novi (kod predjela zvanog Stokolin), koja je izvedena pod rukovodstvom drugova iz partizanske jedinice (Blaž Kalafatić). Akcija je izvedena 1. prosinca 1941. godine s ciljem da se iz autobusa izvedu i odvedu u partizane eventualni rezervisti pozvani u domobrane, a koji su bili rodом iz Novog.⁴⁰

O pribavljanju informacija o namjerama ustaških i okupatorskih vlasti Plovanić bilježi:

»U okviru ove aktivnosti omladina je djelovala u onoj mjeri i onoliko koliko je to u to vrijeme objektivno bilo moguće, i koliko je samoinicijativno znala razviti ovu aktivnost. Za to vrijeme, uostalom i kasnije, za omladinsku je organizaciju bilo najvažnije saznati — što ustaške i talijanske vlasti znaju o aktivistima NOP-a i pripadnicima partizanskog logora, tko ih o tome informira i kakve mjere namjeravaju poduzeti protiv NOP-a kao i sve drugo zanimljivo za NOP. Ne može se reći da je upravo u ovim okvirima bilo organizirana i obavještajna djelatnost i da se na tom planu sistematski radilo. To je bio jedan od zadataka svih aktivista, i svaki je aktivist u izvjesnom smislu bio i obavještajac, bez obzira na to da li je netko to pred njega postavio kao konkretan zadatak.

Na ovaj način pribavljeni su razni podaci i dostavljeni na znanje tamo gdje je bilo potrebno i moguće, ali su svi svršavali u partizanskom logoru.

Među ostalim su u okviru ove djelatnosti pribavljeni podaci o:

— kretanju izrazito neprijateljskih elemenata, koje su pripadnici partizanske jedinice naknadno likvidirali ili planirali likvidirati. (Tu se podrazumijeva i izbor mjesta kao i vremena za likvidaciju, način izvođenja akcije i sl.) Navodim kao primjer da su tako dati točni podaci o kretanju Grga Kombola (odlazak na posao u Novi, put kojim je išao i sl.) kretanje Vinka Dike u vrijeme kada je bio u Bribiru, kretanje Tome Udovića;

— namjerama ustaških vlasti da mobiliziraju pojedine rezerviste u domobranske jedinice. U jednom takvom slučaju je omladinac-skojevac Mato Tonković obavijestio rukovodstvo omladinske čete, s napomenom da će po neke rezerviste doći žandari, pa su omladinci obavijestili o tom dotične rezerviste;

— o pripremama talijanskih vojnih snaga za napad na partizanski logor u Viševici, o čemu je rukovodstvo partizanske čete saznalo pravovremeno (dan uoči napada) i putem omladinca Ivana Tusa poslalo obavijest u partizanski logor. (O tome je podatke dao Mate Tonković.);

— o sadržaju pisama koja su (zaista malobrojni) izdajnici anonimno putem pošte dostavljali talijanskoj komandi, a njihov se sadržaj odnosio na NOP. (Taj je posao obavljao Franjo Šimac, službenik na pošti.)

Bilo je i drugih značajnijih saznanja, a i manje značajnih ali korisnih, kao i posebno aktivnih omladinaca, upravo na ovom planu ilegalne aktivnosti. Od takvih treba posebno istaći Matu Tonkovića, tadašnjeg općinskog pisara, i Franju Šimca, tadašnjeg službenika u poštanskoj kancelariji, koji su bili pripadnici omladinske organizacije. Njihova aktivnost u ilegalnom radu bilo je uglavnom ograničena na tu vrstu djelovanja, i omladinsko je rukovodstvo izbjegavalo da ih šire i konkretnije angažira u drugim djelatnostima, iako su sudjelovali u pojedinim ostalim aktivnostima. U vezi s time treba posebno istaknuti da je omladinac Franjo Šimac najzaslužniji za otkriće jedne izdajničke grupice u partizanskom logoru početkom 1942. godine (zapravo u travnju) koja je u sprezi s talijanskom vojnom komandom u Bribiru pripremala napad na partizanski logor. Nemoguće je danas i pretpostaviti kakve bi posljedice uslijedile da ta namjera nije osujećena zaslugom prvenstveno Franje Šimca... Tadašnju aktivnost Mate Tonkovića treba posebno istaknuti, jer je bio vrlo agilan, pedantan i samoinicijativan, te spreman učiniti sve što se od njega tražilo. Redovno je rukovodstvo omladinske čete upoznao o zbivanjima u općini, o prepiski s talijanskom vojnom komandom, koristio je općinski pisaci stroj za potrebe NOP-a, falsificirao razne dokumente za potrebe NOB, sam je 'ukrao' općinski šapirograf, veću količinu papira, te to proslijedio u partizanski logor itd. (Spominjemo da je preko njega dobivena falsificirana legitimacija i za Radu Šupića, kada se oko 20. rujna trebao prebaciti iz Bribira u Sušak.)⁴¹ M. Plovanić u svojim sjećanjima o ilegalnom rasturanju štampe kaže:

»Do omladinske čete, kao i uostalom do ostalih aktivista u Bribiru, dopirala je štampa NOP-a rijetko, i u malom broju. Štampa je dostavljana pretežno iz partizanske jedinice, ali i iz tehnike Okružnog komiteta.

Ti primjerci, svakako malobrojni (bili su to pojedini bilteni, proglasi, leci i sl.), čitali su se rjeđe grupno, a pretežno pojedinačno, jasno u okviru pripadnika omladinske čete ili pak sa starijim aktivistima NOB-a.

(Sjećam se da smo ponekad čitali takve primjerke u mesarskoj radnji Josipa Rogića, na našoj brijerskoj Vrbi.)

Ilegalno rasturanje štampe NOB-a na javnim mjestima vršeno je u toku 1941. godine, koliko se ja sjećam u dva navrata. U oba su navrata to bili leci s tada aktualnim sadržajem. Bilo ih je 40—50 komada, a rukovodstvo čete ih je dobilo od komesara partizanske jedinice Andrije Tusa. Organiziranje rasturivanja tih letaka u mjestu Bribiru preuzeli su i proveli Josip Dorić, Josip Mršan i Mladen Plovanić, a rasturivanje su vršile omladinke Nada Antonić i Ljerka Mance, te starija aktivistkinja Dragica Jurčić. Možda je bila i još neka drugarica.

Neko vrijeme nakon godišnjice oktobarske revolucije (poslije 7. studenog) rukovodstvo omladinske čete je dobilo jedan primjerak govora kojeg je održao Staljin u Moskvi u čast te proslave. (Vjerujem da je taj primjerak donio Josip Dorić, pa zaključujem da ga je dobio od Mate Kršula, sekretara OK.) U nemogućnosti da se u što kraćem roku upozna što širi krug aktivista samo s jednim primjerkom štampanog govora, rukovodstvo omladinske čete je zadužilo Matu Tonkovića (pisar u općini) da spomenuti govor prepíše u više primjeraka, što je on i učinio. Budući da je pisaići stroj koji je Tonković koristio bio jedini u Bribiru, drugih mogućnosti nismo ni imali. Ovako umnoženi primjerci, u to vrijeme 'dragocjena govora', još su dugo vremena prelazili iz ruke u ruku, i bili tema rasprave omladine.⁴²

Uz ove akcije i aktivnosti koje navodi Plovanić bilo je, prema sjećanju članova omladinske čete, i drugih. Tako je 18. prosinca posjećena telefonsko-telegrafska žica između Bribira i Novog. Iz sjedišta »Ustaškog tabora« u općinskoj zgradi članovi čete »digli« su tih dana i odnijeli u partizansku jedinicu dvije puške. Kako samo uzgredno bilježi Plovanić, skojevac Mate Tonković je još krajem listopada uzeo iz općine šapirograf koji je zajedno s većom količinom papira prebačen u šumu za potrebe tek formiranog primorsko-goranskog teritorijalnog štaba (10. listopada 1941). Ne treba posebno govoriti koliko je u to vrijeme značio jedan šapirograf kao prva »štamparija« štaba, a to znači i svih primorsko-goranskih partizanskih jedinica.

Članovi omladinske čete kontaktirali su i surađivali i s antifašistički raspoloženim vojnicima talijanske okupatorske vojske, posebno s Djelom Sarto i podoficijom Ferarijem koji su im davali različite informacije, kao i cigarete, odjeću, pa i lijekove.⁴³

VIII

Opis nastanka i djelovanja čete i njenog značaja za razvitak NOP-a još ne daje odgovor tko su bili ti omladinci i omladinke koji su tako neumorno i bez pogovora izvršavali različite zadatke sve dok nije postojala opasnost da budu uhapšeni ili dok nisu, nošeni voljom da se što prije prihvate puške i otišli u partizansku jedinicu — »u partizane, u šumu«.

Prema starosnom uzrastu: najmlađi je imao 16, a dvojica najstarijih 21 godinu, dvojica dvadeset, a ostali 17, 18 i 19 godina. Većina su bili radnici-težaci, dvojica službenici, a ostali u stvari isto sa svršenom građanskom školom (zapravo današnja osmogodišnja škola) koja je davala i pouke iz zanatstva, ali i pouke iz knjigovodstva (pojedinci sa zidarskom školom ili pomorskom školom). (Narod je toj naobrazbi davao već epitet »školorani«.)

Svi su u sebi nosili više ili manje jasne ideje o budućem pravednom društvu — o komunizmu, uvjereni, preko vlastitog iskustva života u nei-maštini, bez posla i dinara — da taj život ne valja i da vrijedi boriti se za novi.

»Imali su, netko manje, netko više, i osnovna znanja iz marksizma-lenjinizma, maštali su da se priprema socijaldemokratska revolucija, kao prva faza proleTERSKE revolucije, i bili gotovo potpuno uvjereni da napad na SSSR znači za nas — dolazak Crvene armije i stvaranje zemlje sovjeta. Mislili su da doduše treba čitati Lenjinovu 'Državu i revoluciju', ali se nije mnogo razmišljalo kakve oblike vlasti treba stvoriti, jer je sve već ostvareno u Rusiji.« (M. Plovanić)

Takav je bio početak. Razvojem ustanka i ilegalnim djelovanjem u složenim uvjetima, jedni su sve više stjecali političko obrazovanje i iskustvo i znali se dobro postaviti u uvijek novim situacijama, a drugi su instinktom radnika, težaka, proletera, vjerni pokretu, slijedili put akcije. I tada i poslije trideset-četrdeset godina preživjeli skojevci ne govore o sebi i svojem djelu kao o nečem izuzetnom. I ne žele da se između njih dvadeset-trideset bilo tko izdvaja i posebno ističe. To je rekao Plovanić (autoru ovog rada), a Dorić je i zapisao:

»Teško je reći tko je iz rukovodstva čete ili članova čete tih zadataka više izvršio. Stoga nema potrebe za isticanje bilo koga, već treba konstatirati da je to bio kolektivan rad, volja tih mladih ljudi, gvozdена disciplina u njima, vezana za konspirativan rad... Nikada nije kasno sjećanjem osvježiti te dane, jer su oni stvarno bili lijepi iako danas izgledaju čudni. Zbog jedne informacije npr. mi smo pravili i po dvadesetak kilometara puta da bi se prenijela na određeno mjesto... Dosta teških problema rješavala je gvozdена disciplina, čemu je pridodata konspiracija, a o naređenjima nije bilo pogovora.«⁴⁴

Kroz svoje djelovanje, tako reći među neprijateljskim vojnicima, omladinska četa, a onda i skojevska organizacija nije bila provaljena. Talijanska komanda u Bribiru samo je naslućivala da su neki omladinci povezani s partizanima zbog čega su neki članovi čete obaviješteni od talijanskih vojnika, simpatizera pokreta, o mogućnosti hapšenja, početkom prosinca otišli u partizansku jedinicu.

Svi članovi omladinske čete nosioci su Partizanske spomenice 1941. Većina, koja je ostala u Bribiru, otišla je u partizane, odnosno partizanske jedinice u toku siječnja i veljače 1942.⁴⁵ Te, 1942. godine (27. listopada), herojski gine Josip Kršul Škvic, koji dočekan od zasjede, da ne padne živ neprijatelju u ruke, baca se u provaliju na predjelu Pokojišća (Kričina) i na mjestu ostaje mrtav.⁴⁶ Mlada Nada Antonić, kao već član Okružnog odbora AFŽ-a, u siječnju 1943. opkoljena od neprijatelja u selu Podgori bježi i gine u svojoj 19. godini. Te, 1943. godine, ginu na Sutjeski u V neprijateljskoj ofanzivi, istovremeno kada i gdje je ranjen drug Tito, borci pratećeg bataljona Vrhovnog štaba NOV i POJ Stanko Smojver i Slavko Spoja. Jože Mršan, kao komesar odreda, poslije tolikog oduševljenja i sreće koju su Primorci doživjeli nakon kapitulacije Italije, izgubio je život nesretnim slučajem. Ivan Kršul Pintar, taj brzonogi i neustraživi omladinac, gine kao borac na nepoznatom bojištu.

Od članova omladinske čete, od njih 24, koji su 30. studenog 1941. i 25. prosinca 1941. polagali zakletvu, poginulo je ukupno sedam. Od ukupno 67 organiziranih omladinaca Bribira 1941. godine, u omladinskoj četi 17 i

24. IZVJEŠTAJ KOTARSKJE OBLASTI U CRIKVENICI OD 8. PRO-
SINCA 1941. O SJECI TELEGRAFSKO-TELEFONSKIH STUBOVA
NA PODRUČJU OPĆINE SELCA

KOTARSKA OBLAST U CRIKVENICI.

Broj: 412 Irs/41.

Crikvenica, dne 8.XII. 1941.

Predmet: Selce, sjeca brzojavnih i
brzopisanih stubova.

Opće upravnom povjereništvu
Kod II armate tal. vojske

S u s t a k.

Izvjestuje se, da je noću između 3 i 4 prosinca 1941. po red
dravne ceste Crikvenica - Novi, a na području općine Selce ovaj kota-
ra posječeno t.j. pilom porezano 8 komada stubova brzopisnog i bivo-
glasnog voda i padom ovih još su dva stuba izvaljena, tako da ih je
ostalo 10 komada porušenih.

Na ovim stubovima bilo su četiri bezglasne i četiri brzopis-
nog voda, te je sva ova pila u dužini oko 600 metara susječena na ko-
madi od 1 do 1 metara, tako da je za ovu pilu, na koju je namijenjena,
više neupotrebljiva.

Prema riječima nadziratelja b.t. vodova Stjepana Balena iz
Crikvenice ovime je prijavljeno šteta oko 10.000 kuna.

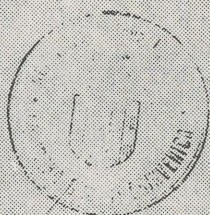
Ovo je djelo četničko-komunističke bande koja se kreće u
okolici sela Brbira, kotara Novi i do sada nije pronađena, pohvaćena,
niti pak uništena.

Za dom spremni!

Dostavljenost:

- 1/Opće uprav. povjereništ. Sušak,
- 2/Ravnatelj. jav. red i sig. Zagreb,
- 3/Velikoj župi Vinodol i Podgor. Senj.

Kotarski predstojnik:



8766
K 11

STVO

Priloga

Priloga

IHRPH Zagreb, fond: Neprijateljska grada, Upravno povjereništvo NDH
pri talijanskoj 2. armiji.
Stubove su posjekli pripadnici ilegalne omladinske čete iz Brbira pod
vodstvom Josipa Đorića, a sudjelovala je i Anka Brožićević Rikica.

partizanskoj jedinici 42 i kroz neposrednu vezu s rukovodstvom jedinice 8, poginulo je u toku NOB 18 omladinaca i omladinki. Nisu prikupljeni podaci koliko je bilo uhapšenih i interniranih, niti je utvrđen točan broj omladine koja je aktivno surađivala u NOP-u 1941. godine. Članova SKOJ-a bilo je u Bribiru 1941. godine ukupno 24, od čega u omladinskoj četi 13, u partizanskoj jedinici 5 (to su članovi SKOJ-a koji su u prosincu otišli u partizansku jedinicu), izvan omladinske čete i skojevske organizacije u omladinskoj četi 6. Od ukupno 14 članova partijske organizacije Bribira (od kojih je većina bila u partizanskoj jedinici) 1941. godine šestorica su bili omladinci.

Ovakvo snažna omladinska organizacija, iako su se njeni članovi SKOJ-a u prosincu 1941. i prvih mjeseci 1942. godine gotovo svi prebacili u partizansku jedinicu, ostavila je u Bribiru dostojnu zamjenu novih skojevaca i članova odbora Saveza mlade generacije koji je već u prvoj polovini 1942. godine obuhvatio gotovo svu bibrirsku omladinu u NOB-u. Omladinska četa je izvršila onaj zadatak koji je pripadao toj prvoj ustaničkoj godini, tim uvjetima borbe i djelovanja. Pokret se, početkom 1942. godine, širi i jača, a s nešto izmijenjenim oblicima djelovanja. Više djeluje skojevska organizacija, koja je dolaskom Borisa Majera, krajem siječnja ili početkom veljače, ponovo osnovana od mlađih godišta omladinaca i omladinki Bribira. Uskoro se osniva i Okružni komitet SKOJ-a za Hrvatsko primorje, a u toku godine i Kotarski komitet SKOJ-a, čiji je prvi sekretar bio hrabri Harišov diverzant i prvoborac, omladinac Srećko Mureta. Omladinski antifašistički pokret u Bribiru, bolje reći neposredno uključivanje omladine u NOB, zadržalo je kontinuitete uspona kroz cijelo vrijeme NOB-a i bez padova ili stagnacije izdržalo surovu školu rata.

BILJEŠKE

¹ Kao i u svim drugim radovima iz povijesti NOB i ovdje se autor susretao sa sličnim poteškoćama. Prvo, zbog specifičnosti rada u ilegalnosti, gdje se nisu mogli održavati masovniji sastanci, niti na jednom mjestu niti od jednog sudionika NOB donositi sve odluke, svaki sudionik organizacije nije sve znao i utoliko razlike u sjećanju o događajima čega ima i u ovom radu. Drugo, o omladinskoj četi ne postoje pisani dokumenti, niti o osnivanju ili sastancima niti o djelovanju. Postoje neki podaci o borbenim akcijama čete koje je zabilježio neprijatelj, a samo ponekog i rukovodstva partizanske jedinice, dok su svi ostali podaci crpljeni iz »Sjećanja na rad omladinske čete« Josipa Dorića 1977. godine (original u Muzeju Novog Vinodolskog), »Sjećanja« (»Omladina Bribira u ustaničkim danima 1941«) Mladena Plovanića (1969), »Bribir u NOB« Andrije Tusa, Zagreb (1970) veći broj radova Vinodolskog zbornika I/1977. kao i bilješke autora iz neposrednog kazivanja Blaža Kalafatića, Andrije Tusa, Josipa Skočilića Kurile, Mladena Plovanića i Bože Spoje.

² Josip Skočilić Kurilo u raspravi na sastanku komisije za omladinski pokret općine Crikvenica 9. rujna 1980. godine.

³ Isto, J. Skočilić: Ovaj stav iznio je na sastanku s komunistima Vinodola u siječnju 1941. godine Rade Supić. Prema takvom stajalištu, po ocjeni Mladena Plovanića, iznijetoj u recenziji na ovaj rad (srpanj 1981) morali bismo imati kritičniji odnos. Naime, »Okružni komitet KPH je početkom 1941. godine uputio u Zagreb svog člana na poznatu konferenciju SKOJ-a za Hrvatsku. Vrativši se u Sušak pristupio je vrlo uspješno organiziranju SKOJ-a, ali samo u Sušaku, iako je njegova dužnost bila da takvu djelatnost proširi na cijelo Hrvatsko primorje. Šupićeve riječi iz tog doba, koje autor citira, dakle: 'Može i tako i onako', zaslu-

žuju kritički osvrt, i mislim da i u njima treba tražiti objašnjenje za nepostojanje organizacije SKOJ-a u doratno vrijeme u Bribiru».

⁴ Mate Saftić u svojim sjećanjima (Muzej Novi Vinodolski) najbolje ilustrira ovu stvarnost opisujući susret s Franjom Antonićem: »Oko polovine kolovoza 1941. godine obavijestio je Saftića rođak mu Andrica Brnčić da ga traži jedan dječak iz Bribira. Pošli su zajedno i tu je na mjestu Njiva, zapazio omladinca poznatog po viđenju, a znao je da pripada Tominoj (Strizićevoj) grupi. Kao Tominu omladinu napredni omladinci Grižana smatrali su Blaža Kalafatića, Jožu Mršana, Mladena Plovanića, Josipa Skočilića Kurila...« (Vinodolski zbornik I, str. 289).

⁵ Blaž Kalafatić, zabilježeno u neposrednom razgovoru Kalafatić — Tonković u SUBNOR-u Hrvatske 9. lipnja 1981. godine u Zagrebu.

⁶ U toj grupi, u kojoj je bio i autor ovog teksta, sudjelovali su Ivan i Tona Skočilić, Mihovil Kombol, Mihovil Strizić, Nedeljko Rukavina, Juraj Kaliman, Frane Krajačić, Božo Antonić, Stipe Spoja i još nekoliko građanskoškolaca kojih se trenutno ne sjećam.

⁷ Sve spomenute datume autor koristi iz svoje stvorene osobne kronologije događaja u 1941. godini u kojoj su zapisani mnogi datumi i o ustanku, odnosno razvijanju NOB-a u Bribiru.

^{7a} Na ovu konstataciju daje svoje mišljenje jedan od sudionika ovih zbivanja, Mladen Plovanić, u citiranoj recenziji ovog rada. On kaže: »Mislim da je ocjena o djelovanju u 'još većoj konspiraciji' prenaplaćena. Mi smo prilično slobodno raspravljali, skoro svuda i na svakom mjestu, o našim političkim i idejnim stremljenjima, i svoja stajališta o tome otvoreno iznosili. (Jedan 'klasičan' primjer, tj. u vezi s Vukušićem, iznosi i autor) Čak bih rekao da je konspiracija bila u nas zapostavljena».

^{7b} Razlog tome dijelom leži i u činjenici što su, inače slabe ustaške vlasti, u periodu vlastite konsolidacije, tek prikupljale podatke o komunistima, ali samo od svojih malobrojnih pristaša. (U Bribiru npr. od Tome Udovića, Vicka Saftića, Vinka Dike.)

⁸ Prva hapšenja komunističkih simpatizera (Ivan Čor, Jakov Mance i još neki drugi) i nekih komunista (Stipe Brozičević) uslijedila su tek 4. kolovoza dok je prvi omladinac (Ivan Skočilić) uhapšen 5. kolovoza (zajedno s Josipom Krajačićem). Brozičević, Krajačić i Skočilić, kao što je poznato, za nekoliko dana uspjeli su pobjeći iz novlajnskog zatvora, dok su početkom rujna talijanske vlasti pustile na slobodu i većinu zatvorenih simpatizera.

⁹ Prema izjavi Bože Spoje, jednog od vrlo aktivnih naprednih omladinaca, on i Josip Dorić bili su na osiguranju dolaska učesnika sastanka u Jasenovu (krajem lipnja — početkom srpnja 1941. godine). Tu su iz Bribira bili Tomo Strizić i Blaž Kalafatić. U suradnji sa Selčanima oni su pomogli osiguravanju uvjeta za održavanje tog sada već povijesnog sastanka.

^{9a} Za partizanski odred na Viševici se najčešće primjenjivao naziv »Partizanski logor«, a kasnije i »Bribirski logor«, »Bribirska četa«. Svi nazivi imaju isto značenje, s tom razlikom što je u nekima naglašen način smještaja (logor), a u drugima formacijski oblik (četa).

¹⁰ J. Dorić, isto.

^{10a} Na zapis Dorića o nazivu »udarna grupa« daje primjedbu Mladen Plovanić (u recenziji ovog rada) izražavajući uvećenje da »grupa« kao takva »tada službeno nije osnovana«. Od dalje kaže: »Po meni, bio je to u prvo vrijeme omladinski aktiv (bez određenog imena i organizacijskog oblika), koji se jednostavno uklopio u NOB i tijekom tog 'uklapanja' koje je trajalo vrlo kratko vrijeme, se organizacijski čvršće poveza iz čega je nastala 'omladinska četa', a rekao bih i SKOJ».

¹¹ Josip Dorić, »Sjećanja na rad omladinske čete« od 16. X 1977. u Muzeju Novog Vinodolskog.

¹² Mladen Plovanić, Kronologija događaja u Vinodolu 1941, VZ 2/1981.

¹³ J. Dorić, isto.

¹⁴ Kolektivni razgovor vođen u stanu Andrije Tusa u Zagrebu u prisutnosti S. Tonkovića, travanj 1981.

¹⁵ Iako je u partizansku četu na Viševici otišlo već u jesen desetak omladinaca skojevske organizacije, »u šumi« nije formirana sve do veljače 1942. godine iako je CK KPH još 20 rujna izdao uputva za rad SKOJ-a u partizanskim jedinicama.

¹⁶ M. Plovanić, »Partijske organizacije Vinodola u pokretanju NOB«, VZ 1, str. 128.

¹⁷ Blaž Kalafatić, sjećanja o osnivanju čete, zapisao S. Tonković u razgovoru vođenom u Zagrebu, lipnja 1981.

^{17a} Kroz ovo brdo prolazi nekada jedini kolski put (Klančac) za istočni dio Bribira u Bribirsku šumu. Spilja je dobro zaklonjena, iako je prilaz spilji, kroz Klančac po danu, bio izložen neprijateljskoj osmatračnici koja se nalazila na Frankopanskoj kuli u središtu Bribira. Ta je spilja zbog tog kolskog puta ostala neko vrijeme partizanski »punkt« za veze i sabiralište gdje se donosila i odakle se odnosila sakupljena municija, hrana, odjeća, sanitetski materijal i drugo.

¹⁸ M. Plovanić, Partijske organizacije Vinodola 1941, VZ 1.

¹⁹ Vidi sjećanja Ilije Hariša Gromovnika.

²⁰ Dana 18. listopada 1941. godine talijanski okupatori zapilili su gotovo sve gospodarske kuće (150) u bribirskoj šumi, dok su već 29. rujna 1941. porodice nekih partizana odvedene u zatvor.

²¹ U toku prosinca je u partizansku četv pristupilo više omladinaca iz Bribira. Veća grupa (10) pristupila je 1. prosinca, a 17. prosinca još 6 iz gradilišta hidroelektrane u Triblju. Pojedinačno su došli drugi, pa i više članova omladinske čete.

²² M. Plovanić, »Omladina Bribira u ustaničkim danima 1941«, rukopis kod autora.

²³ Josip Dorić, u svojim »Sjećanjima na rad omladinske čete 1941«, kaže: »Ova lista registrirana je prema sjećanjima, moguća je dopuna ili izmjena. Redoslijed nije bitan«.

²⁴ Davorin Ježić, »Osnivanje i razvitak narodne vlasti — NOO u Vinodolu 1941. god.«, VZ 1/1978.

²⁵ B. Kalafatić, A. Tus, M. Plovanić — zabilježio S. Tonković, Zagreb, travanj 1981. god.

²⁶ Kazivanje Mladena Plovanića — zabilježio S. Tonković, Zagreb, travanj 1981. god.

²⁷ Davorin Ježić, »Osnivanje i razvitak narodne vlasti — NOO u Vinodolu 1941. god.«, VZ 1/1978.

^{27a} U razgovoru s autorom (Bribir, kolovoz 1941), Juraj Strizić navodi da je uz Vinka Strizića i njega bio vrlo aktivan u selu Kičeri i Juraj Kaliman (zbog izdaje, osuđen na smrt poslije kapitulacije Italije), a da su krajem godine sudjelovali u raznim akcijama i Vladimir Antić i Franka Kršul. Prema sjećanju prvoborca Vladimira Stanića i Stanke Ugrin-Stanić, osim spomenutih u selu Sv. Vid bili su aktivni i Stanka Ugrin (Stanić), Kata Saftić Biškupova (udata Opačić) i Slavica Stanić Brckova (udata Marušić), odnosno u selu Ugrini Ivan Mikić Pancić, Josip Ugrin Antonac, kao i braća Josip i Andrina Stanić, koji su početkom 1942. godine, zajedno s majkom Andrinom, otišli u partizansku jedinicu.

²⁸ Davorin Ježić, »Osnivanje i razvitak narodne vlasti — NOO u Vinodolu 1941. god.«, VZ 1/1978.

²⁹ Prema podacima Blaža Kalafatića već u kolovozu u Bribiru za NOP aktivno radi više od 200 ljudi, VZ 1/1978, str. 268.

³⁰ J. Dorić, isto.

^{30a} Mislim da stoji ocjena da je bribirska omladinska organizacija (»jezgra«, »četa«, SKOJ) bila, od uključivo kolovoza pa cijele 1941. godine, najaktivnija (neko vrijeme pretežno i jedina) organizacija NOB u Bribiru (misli se na pozadinu, primj. S. T.). Veliki dio pozadinskih zadataka je obavljala upravo omladina i preko nje su se »prelamali« utjecaji, upute, zadaci, kako — ponajviše — partijskog rukovodstva iz partizanske čete (Strizić, Kalafatić, Tus, Franjo Mureta), tako i sekretara Okružnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje (Mate Kršul) i delegata Centralnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje (Josip Đerđa). Uz sve to, omladinska je organizacija uspješno, sama »pronalezila« i sadržaj i oblik svojeg djelovanja, pogotovu s razloga što su mnoge primane direktive bile uopćene, pa je često trebalo — ne malo domišljatosti da se izvrše. Za sve to bi se moglo navesti mnogo primjera«. (Mladen Plovanić, recenzija na ovaj rad.)

³¹ J. Dorić, isto.

³² J. Dorić, isto.

³³ Božo Spoja, kazivanja S. Tonkoviću.

³⁴ J. Dorić, isto.

³⁵ Božo Spoja — neposredni razgovor sa S. Tonkovićem, 28. lipnja 1981. god. u Selcima (bilješke S. Tonkovića).

³⁶ Božo Spoja, isto.

³⁷ Božo Spoja, isto.

³⁸ Podsjetimo se, uzgred, na aktivnost selačkih radnika omladinaca i skojevaca koju opisuje Luka Antić u radu »Aktivnost omladine u Selcima 1941. godine«, a koji su iz građevinskog skladišta (gradilište Jadranske magistrale na Povilima) i kuhinje uzimali hranu i eksploziv i »svake subote prebacivali u Bribir na vezu« za »partizanski logor«, VZ I/1978, str. 220.

³⁹ M. Plovanić spominje podmetanje eksploziva u skladište municije, likvidiranje izdajnika Tome Uvodića i dr.

⁴⁰ M. Plovanić, sjećanja, isto.

⁴¹ M. Plovanić, isto.

⁴² Mladen Plovanić, »Omladina Bribira u ustaničkim danima 1941. godine«, sjećanja 1969. god. (rukopis kod autora).

⁴³ Vidi o tome više u sjećanjima Milke Dražić, Josipa Dorića i Mice Krajačić-Bele objavljenih u radu Dragutina Babića, »Antifašisti, simpatizeri i suradnici NOP-a u talijanskoj okupatorskoj vojsci 1941. god.«, VP I/1978, str. 495—498.

⁴⁴ J. Dorić, isto.

⁴⁵ U »pozadini« je po zadatku i dalje ostao Josip Dorić, sve do hapšenja 10. ožujka 1942. godine, kada je odveden u talijanski koncentracijski logor u Bakar, pored još oko 60 partizanskih obitelji iz Bribira. Na radu u Bribiru ostale su i drugarice-omladinke: Nada Antoniće, Ljerka Mance, Milka Dražić i Anka Skočilić Rikica, sve dok nisu otišle u partizansku jedinicu ili bile uhapšene (Mance).

⁴⁶ Zajedno s njim bacila se u provaliju i Anka Krajačić Bela, ali je, zakačena o grm i ozlijeđena, živa pala talijanskim vojnicima u ruke i odvedena u zatvor.